

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه یزد
دانشکده علوم انسانی
گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
ایران شناسی

عنوان:
ایران و ایرانیان در آثار جیمز موریه

استاد راهنما: دکتر عباس هاشم‌زاده محمدیه

استاد مشاور: دکتر علی اکبر تشکری بافقی

پژوهش و نگارش: علی رضایی

اسفند 1390

تقدیم به

پدر، مادر و برادرانم که بیشتر از جانم دوستشان دارم.

تقدیر و سپاسگزاری

از اساتید گرامی و بزرگوایم، جناب آقای دکتر عباس هاشم زاده محمدیه، دکتر علی اکبر تشکری بافقی، سرکار خانم دکتر زهره چراغی، دکتر محمدحسن میرحسینی و دکتر محمد رضا رحمتی که اخلاق و ادب ممتازشان به قدر دانش ایشان آموزنده و راهنما بوده است سپاسگزارم.

همچنین تشکر می کنم از فرشاد خزایی، محمد مومنی، علی حسن پور، مراد کرم-پور، هادی ترکاشوند، احسان محمدی، عارف موسوی، ابراهیم اسماعیلی، نوری کریمی، زانیار عمرانی، محسن شفیع و دیگر دوستانی که در نوشتن این پژوهش ما را یاری دادند.

چکیده

جیمز موریه (1780-1849)، دیپلمات و سیاح انگلیسی در آثار خود به خصوص سفرنامه‌های خود و دو رمان سرگذشت حاجی‌بابای اصفهانی و ماجراهای حاجی‌بابای اصفهانی در انگلستان، تصویری از ایران و ایرانیان به دست داده است. کار اصلی در این پژوهش، مطالعه آن تصویر و بررسی و تحلیل آن است. ارزیابی اطلاعات و قضاوت‌های وی با ملاک‌هایی مثل اطلاعات موجود در آثار سایر سیاحان صورت گرفته است. در آثار موریه دو تصویر از ایران و ایرانیان دیده می‌شود. یکی اینکه او در سفرنامه‌های خود ضمن به دست دادن گزارشی از دو سفرش به ایران در عهد فتحعلی شاه (1250-1211/1834-1796) که حاوی اطلاعاتی زیاد دربارهٔ اوضاع این کشور از جهت اجتماعی و فرهنگی و دیگر جهات، در آن زمان است، به شکلی تحسین آمیز به گذشته تاریخی و باستانی ایران نگریسته است. تصویر دوم اینکه در سرگذشت حاجی‌بابای اصفهانی با زبانی طنز و از روی تمسخر از قهرمان داستان و مردم و جامعه ایران یاد کرده است. موریه در ماجراهای حاجی‌بابای اصفهانی در انگلستان نیز، متفاوت از سایر آثار خود، نحوهٔ رویارویی حاجی‌بابا را با جامعه و فرهنگ اروپایی به تصویر می‌کشد و از این طریق نظر تمسخرآمیز خود را در مورد ایران و ایرانی عرضه می‌کند و تفکرات برتری‌جویانهٔ خود را به لحاظ اجتماعی و فرهنگی به نمایش می‌گذارد. با این حال دو تصویر موجود از ایران و ایرانیان در آثار وی بدون هیچ گونه شباهتی نیز نیستند. نگاه او به ایران و ایرانیان در مواردی نادر در سفرنامه‌هایش نیز شبیه حاجی‌باباهای اوست. موریه در راستای آموزه‌های شرق‌شناسی ایران را دارای گذشته‌ای غنی می‌داند، اما بر این باور است که آن کشور در دنیای جدید در سطحی پایین از تمدن به سر می‌برد و به ناچار باید به پیروی و تقلید از تمدن غرب بپردازد. زبان موریه در آثارش به گونه‌ای است که به ادبیات استعماری شهرت دارد. اظهارنظرهای وی در مورد جامعه و فرهنگ ایران، یک‌سونگرانه، تمسخرآمیز و همراه با تحقیر است. ضعف حکومت ایران از یکسو و منافع استعماری انگلیسی‌ها از سویی دیگر در تصویری که موریه از ایرانیان به دست داده مؤثر واقع شده است.

واژگان کلیدی: جیمز موریه، حاجی‌بابای اصفهانی، سفرنامه، ایران‌شناسی، شرق‌شناسی،

انگلیس.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1.....	فصل اول: کلیات تحقیق
2.....	1-1- تعریف موضوع
3.....	2-1- اهداف تحقیق
3.....	3-1- کاربرد نتایج تحقیق
4.....	4-1- پیشینه پژوهش
6.....	5-1- سؤالات پژوهشی
6.....	6-1- روش تحقیق
7.....	7-1- شرح فصول
9.....	فصل دوم: علل و انگیزه‌های روابط ایران و اروپا از دوره مغول تا قاجار
10.....	1-2- مقدمه
11.....	2-2- انگیزه‌های ایجاد روابط در دوره مغولان و ایلخانان
19.....	3-2- ارتباط ایران و اروپا در زمان تیمور و اوزون حسن آق قویونلو
22.....	4-2- اوضاع ایران هنگام روی کار آمدن صفویان
23.....	5-2- اوضاع اروپا در اوایل قرن شانزدهم میلادی و هنگام روی کار آمدن صفویان
23.....	2-5-1- سقوط قسطنطنیه و تأثیرات آن
24.....	2-5-2- رشد بینش پروتستانی و جنبش رفرمیستی
26.....	2-6- روابط به روزگار صفویان
29.....	2-7- روابط در دوران افشار و زند
30.....	نتیجه
	فصل سوم: ایران‌شناسی در انگلیس و نقش سفرا و دیپلمات‌های انگلیسی در این دانش از ابتدا
32.....	تا پایان حکومت فتحعلی‌شاه قاجار
33.....	3-1- مقدمه

33	2-3-زمینه‌های آشنایی و آغاز روابط و مطالعات
34	3-3-ایران‌شناسی انگلیسی‌ها در مورد ایران قبل از اسلام
36	4-3-موزه‌ها و مجلات ایران‌شناسی در انگلیس
37	5-3-مطالعات انگلیسی‌ها در مورد ایران پس از اسلام
37	6-3-نقش کمپانی هند شرقی انگلیس در ایران‌شناسی
39	7-3-ایران‌شناسی در میان چهره‌های مشهور دانشگاهی در انگلیس
41	8-3-نقش سفرا و دیپلمات‌های انگلیسی در ایران‌شناسی
41	3-8-1-مأموران انگلیسی در دوره صفوی از ابتدا تا شاه عباس اول
43	3-8-2-روابط بین دو کشور در دوران شاه عباس اول
44	3-8-3-دوران افشار و زند
45	3-8-4-دوران قاجار تا پایان دوره فتحعلی‌شاه
49	نتیجه
	فصل چهارم: اشاره‌ای به اوضاع ایران و مناسبات این کشور با قدرت‌های اروپایی(انگلیس، روسیه، فرانسه) در زمان سفرهای جیمز موریه به آنجا
51	4-1-مقدمه
53	4-2-اوضاع داخلی ایران در دوره قاجار تا پایان عهد فتحعلی‌شاه
53	4-2-1-اوضاع سیاسی
55	4-2-2-اوضاع اقتصادی
56	4-2-3-اوضاع اجتماعی
58	4-2-3-1-دولتمردان قاجار و اوضاع اجتماعی خراسان تا پایان سلطنت فتحعلی شاه قاجار
59	4-2-3-2-خراسان از ابتدای قاجار تا حمله عباس میرزا
64	4-2-3-3-ترکمانان و ایجاد ناامنی در خراسان
69	4-2-3-4-نقش مداخلات روسیه و انگلیس در اوضاع خراسان
71	4-2-3-5-قشون‌کشی عباس میرزا به خراسان

78	3-4-3- موقعیت و جایگاه بین‌المللی ایران
79	4-4-4- نظری اجمالی به انگیزه‌های کشورهای روسیه، انگلیس و فرانسه در ارتباط با ایران ...
80	4-4-1- روسیه
81	4-4-2- انگلستان
82	4-4-3- فرانسه
84	نتیجه
85	فصل پنجم: جیمز موریه، معرفی آثار وی و انگیزه‌های تألیف آنها
86	5-1- مقدمه
86	5-2- شرق شناسی و اهداف آن
89	5-3- انگیزه‌های شرق شناسی انگلیسی‌ها
90	5-3-1- منافع انگلیس در ایران
91	5-4- زندگی جیمز موریه (James Morier) (1782-1849م)
93	5-4-1- نقش سیاسی جیمز موریه
95	5-4-2- معرفی آثار موریه و انگیزه‌های وی از تألیف این آثار
97	5-4-3- سفرنامه‌های موریه
103	5-4-4- حاجی‌بابای اصفهانی
111	5-4-5- حاجی‌بابای اصفهانی در انگلستان
116	نتیجه
118	فصل ششم: ایران و ایرانیان در آثار جیمز موریه
119	6-1- مقدمه
120	6-2- هویت
121	6-3- آثار سیاحان خارجی در برابر تواریخ سنتی
123	6-4- ایران و ایرانیان در سفرنامه‌های موریه
123	6-4-1- اقوام ایرانی

- 125 2-4-6- اقلیت‌های مذهبی
- 126..... 3-4-6- مهمانی و آداب آن
- 127 4-4-6- آثار باستانی و تاریخی، توصیف شهرها و شهر سازی
- 131 5-4-6- شاه و طبقات بالای جامعه
- 132 6-4-6- زنان
- 133 7-4-6- اوضاع مردم و حکومت بر آنها
- 135 8-4-6- مراسم ملی و مذهبی
- 136..... 9-4-6- مشکلات مسافرت در ایران
- 136..... 10-4-6- معرفی خصوصیات برخی گروه‌های اجتماعی
- 137 11-4-6- طبابت
- 137 12-4-6- تجارت و صنایع ایران
- 138..... 5-6- تصاویر ایران و ایرانیان در رمان‌های حاجی‌بابای اصفهانی و حاجی‌بابا در انگلستان
- 138 1-5-6- اقوام ایرانی
- 139 2-5-6- اقلیت‌های مذهبی
- 140 3-5-6- مهمانی و آداب آن
- 140 4-5-6- شاه و طبقات بالای جامعه
- 142 5-5-6- زنان
- 143 6-5-6- اوضاع مردم و حکومت بر آنها
- 144 7-5-6- طبقات پایین اجتماعی در حاجی‌بابای اصفهانی
- 145 8-5-6- طبابت
- 146..... 9-5-6- تجارت و صنایع ایران
- 146..... 6-6- نحوه برخورد ایرانیان با تمدن غرب در رمان حاجی‌بابا در انگلستان
- 149..... 7-6- مقایسه تصاویر ارائه شده در آثار موریه
- 151..... 8-6- تصاویر ایران و ایرانیان در آثار سیاحان و ایران‌شناسان

151	6-8-1-اقوام ایرانی
153	6-8-2-اقلیت‌های مذهبی
154	6-8-3-مهمانی و آداب آن
155	6-8-4-آثار باستانی و تاریخی، توصیف شهرها و شهرسازی
157	6-8-5-شاه و طبقات بالای جامعه
160	6-8-6-زنان
162	6-8-7-اوضاع مردم و حکومت بر آنها
164	6-8-8-مراسم ملی و مذهبی
166	6-8-9-مشکلات مسافرت در ایران
167	6-8-10-معرفی خصوصیات برخی گروه‌های اجتماعی
168	6-8-11-طبابت
169	6-8-12-تجارت و صنایع ایران
171	نتیجه
173	فصل هفتم: جنبه‌های مثبت و منفی ایران و ایرانیان در آثار جیمز موریه
174	7-1-مقدمه
175	7-2-سفرنامه‌ها و اهمیت آنها
176	7-2-1-اعتبار سفرنامه‌ها
177	7-2-2-بیان دیدگاه‌ها
178	7-3-پیش‌فرض‌های شرق‌شناسانه
178	7-3-1-به وجود آوردن یا ساختن یک «غیر» متمایز
179	7-3-2-هویت بخشی
179	7-3-3-غرب محوری
180	7-4-ویژگی‌های مثبت
180	7-4-1-زیرکی و هوشمندی

182 2-4-7 آداب‌دانی
183 3-4-7 قدمت تاریخی، آگاهی تاریخی و میهن‌پرستی
186 4-4-7 استعداد پیشرفت، بقا و فناپذیری
187 5-4-7 مهمان‌نوازی
189 6-4-7 احترام به روحانیون و شاعر مذهبی
189 7-4-7 برخی صفات برتر
191 5-7 ویژگی‌های منفی
191 1-5-7 عدم آگاهی علمی و بی‌توجهی به اوضاع عالم
194 2-5-7 تعصب مذهبی
196 3-5-7 عدم میل به پیشرفت
197 4-5-7 اعتقاد به خرافات
201 5-5-7 رشوه
202 6-5-7 دورویی و حيله‌گری
204 7-5-7 غرور و تکبر
205 8-5-7 دروغ‌گویی و لاف‌زنی
206 9-5-7 چاپلوسی
207 10-5-7 خود برتری‌بینی
208 11-5-7 دیگر خصوصیات
209 نتیجه
211 فصل هشتم: نتیجه‌گیری
217 منابع و مآخذ

فصل اول:
کلیات تحقیق

1-1- تعریف موضوع

موضوع مورد پژوهش، تصویر ایران و ایرانیان در آثار جیمز موریه، از مأموران سیاسی انگلیس در ایران در عهد فتحعلی شاه قاجار است. جیمز موریه در دوره شاه مذکور به عنوان یکی از اعضای هیأت سفارت انگلیس برای پیشبرد اهداف این کشور وارد ایران شد. وی طی دو نوبت به ایران سفر کرد. دوره اول بین سال‌های 1223-1224 ق / 1808-1809 م و دوره دوم سفر وی بین 1226-1230 ق / 1812-1816 م انجام گرفت. سفر اول موریه هر چند چندان به طول نینجامید، لیکن توانست به برخی از شهرهای ایران مسافرت کند و از نزدیک با مردم این شهرها دیدار کند. موریه در سفر دوم در ضمن اقامت در ایران، یک سلسله کنجکاوی و تحقیق در آداب و اخلاق و رسوم و عادات ایرانیان را انجام داده است.

دورانی که موریه سفرهایش را به ایران انجام داد، دوره اوج گرفتن رقابت قدرت‌های استعماری در شرق و به خصوص ایران است. موریه علاوه بر ایفای نقش در روابط ایران و انگلیس در این دوره، تألیفاتی دارد که سرگذشت حاجی بابای اصفهانی، حاجی بابا در انگلستان و دو سفرنامه وی از مهمترین آنها است.

موریه در این آثار از یک سو از دریچه ذهن خود درباره اوضاع کلی ایران، گروه‌ها و طبقات، اوضاع طبیعی و جغرافیایی ایران اطلاعاتی را به ثبت رسانده است و از دیگر سو درباره منش، رفتار و عادات خاص فرهنگی ایرانیان مطالبی را بیان نموده است. مطالبی که وی در آثارش ذکر کرده است هم شناخت وی از اوضاع اجتماعی ایران را نشان می‌دهد و هم توجه ما را به نوع نگاه او به ایران و ایرانیان جلب خواهد نمود.

نوشته‌های موریه به دلیل اینکه غالباً به متن جامعه و مردم توجه نشان داده‌اند، در کنار آثار مشابه که از سایر سیاحان بر جای مانده است به منظور مطالعه جامعه‌شناسی تاریخی ایران بسیار مفید هستند. آثار ذکر شده از موریه در کنار برخی دیگر از آثار وی، از یک سو روشن‌کننده اوضاع و احوال ایران در زمان سفر او بدانجا است، و از سوی دیگر حاوی نگاهی آمیخته با طنز و نیش و کنایه و تمسخر و تحقیر وی به ایران و ایرانیان است.

اطلاعات ما از جامعه و مردم و طبقات فرودست در منابع تاریخ یافت نمی‌شود و یا بسیار کم و به ندرت به آن اشاره شده است. سفرنامه‌ها و نوشته‌های سیاحان اروپایی که قسمتی از شرق‌شناسی غربیان می‌باشد، غنی‌ترین اطلاعات را در زمینه طبقات فرو دست جامعه که در سیاست و بازی‌های سیاسی نقشی نداشته‌اند، در اختیار پژوهشگران و مورخان قرار می‌دهند. آثار جیمز موریه که جزئی از این‌گونه نوشته‌ها به شمار می‌روند خود نمونه‌های جالب و خواندنی از این دست آثار هستند. به دلیل اینکه موریه، هم در بین طبقات فرادست جامعه رفت و آمد داشته و هم توانسته است از نزدیک اوضاع زندگی طبقات پایین جامعه را مشاهده و در آثار خود منعکس نماید، و هم به نسبت دیگران مدت طولانی‌تری را در ایران به سر برده است، بنابراین ارزش آثار وی در برابر سایر آثار از ارزش قابل ملاحظه‌ای برخوردار هستند.

1-2- اهداف تحقیق

هدف از این پژوهش بررسی و تحلیل تصویر ایران و ایرانیان در آثار موریه می‌باشد. در کنار آن، تصویر مذکور در این پژوهش مورد ارزیابی نیز قرار می‌گیرد. این ارزیابی با ملاک‌هایی مختلف مثل اطلاعات موجود در منابع آن دوره، بویژه سفرنامه‌های سایر سیاحان صورت خواهد گرفت. وی در نوشته‌هایش دید یک مأمور سیاسی را به نمایش می‌گذارد که سال‌هایی را در میان درباریان به سر برده است. البته اطلاعاتی که وی به دست می‌دهد غالباً با نقد جامعه همراه است. بنابراین تلاش می‌شود که با شناخت خصوصیت‌های هویتی و فرهنگی جامعه، میزان صحت و سقم اطلاعات بررسی شود.

1-3- کاربرد نتایج تحقیق

پژوهش درباره‌ی اطلاعات و نوع نگاه موریه به ایران و ایرانیان، می‌تواند در بیشتر روشن شدن اوضاع ایران در اوایل عهد قاجار موثر باشد از این طریق می‌توان با طبقات مختلف جامعه

ایران، اعم از درباریان، روحانیون، طبقات حاکمه و مهم‌تر از همه مردم طبقات پایین و اوضاع آنها آشنا شد. مهم‌تر از همه این‌ها این‌که پژوهش حاضر، اوضاع ایران در آن زمانه را از منظر یک مأمور سیاسی خارجی، طرح و نقد خواهد کرد و از این راه به شناخت و ارزیابی آگاهی‌های آثار بیگانگان در مورد ایران و نگاه‌های آنان یاری خواهد رساند. از آنجا که رخداد حوادث سیاسی از اجتماع تأثیر پذیرفته و بر آن نیز تأثیر گذاشته است، از این رو می‌توان با مطالعه اوضاع اجتماعی به واقعیات سیاسی پی برد. از سوی دیگر رویدادهای سیاسی که در دوره قاجار روی داده است، بر متن جامعه نیز تأثیراتی داشته است. با مطالعه نوشته‌ها و گزارشاتی که سیاحان غربی از ایران ثبت کرده‌اند می‌توان این تأثیرات را مشاهده نمود. زیرا از آنجایی که تواریخ رسمی قاجاری روایتی از متن جامعه نداشته‌اند، به تنهایی و با مطالعه صرف این آثار نمی‌توان به تحلیل اوضاع متن جامعه پرداخت.

4-1- پیشینه پژوهش

در مورد تصویر ایران و ایرانیان در آثار جیمز موریه تاکنون پژوهشی همه‌جانبه صورت نپذیرفته است. هر چند به صورت جسته و گریخته مقالاتی در این مورد به نگارش درآمده است. در مقدمه آثار چاپ شده موریه در ایران قضاوت‌هایی در مورد وی صورت گرفته است. به طور مثال در مقدمه کتاب حاجی بابای اصفهانی، افرادی مانند جمال‌زاده و جعفر مدرس صادقی نظریات خود را ارائه کرده‌اند. جمال‌زاده ضمن اینکه به بررسی نظریات موریه در مورد ایران و مردمان آن می‌پردازد، گوشزد می‌کند که این سیاح انگلیسی درست است که به ذکر معایب و کاستی‌های اخلاقی و فرهنگی ما پرداخته است، اما نسبت به ایرانیان چندان هم بی‌علاقه نبوده است و قضاوت‌های وی را ناشی از دشمنی با ایرانیان نمی‌داند.

مجتبی مینوی در نوشته‌ای با عنوان «حاجی بابا و موریه در پانزده گفتار»، نظرات خود را درباره کتاب حاجی بابا و اینکه موریه نویسنده آن است یا خیر ارائه کرده است. مینوی ضمن اینکه می‌نویسد موریه شرحی از طبقات مختلف اجتماعی ایران دوره قاجار را ارائه کرده است، نوشته‌های

وی را تماماً توأم با طعنه و ریشخند می‌داند که آثار آن تا سال‌ها می‌تواند در اذهان ایرانیان باقی بماند. مینوی در نوشته خود گزارشات و قضاوت‌های موریه را مغرضانه ارزیابی می‌کند. وی به جنبه‌های مثبت آثار موریه توجهی نکرده و آن را اثری استعماری معرفی می‌کند.

خانم هما ناطق در بخشی از کتابش به نام «از ماست که بر ماست»، کتاب حاجی بابای اصفهانی را مورد بحث قرار داده و ضمن اینکه مختصری از این کتاب را ارائه کرده است، به نقد و تحلیل آن می‌پردازد. خانم ناطق در اثر خود نظرات مختلفی را که پژوهشگران در مورد کتاب حاجی بابا ابراز کرده‌اند را بازگو می‌کند. وی ترجمه میرزا حبیب اصفهانی را ملاک قرار می‌دهد و مقداری هم در مورد میرزا حبیب و کار وی توضیح می‌دهد. درباره زندگی موریه و انگیزه‌های وی نیز توضیحاتی ذکر می‌کند خانم ناطق به همراه بیان ویژگی‌های کتاب حاجی بابا به تشریح اوضاع اجتماعی دوران قاجار می‌پردازد.

از مقالات دیگر در این زمینه می‌توان به مقالات ذیل اشاره کرد: بوبانی، فرزاد (بهار 1387). «جیمز موریه، حاجی‌بابا و ادبیات استعماری»، در مجله پژوهش زبانهای خارجی. وی در مقاله خود در مورد ادبیاتی که موریه در آثارش به کار برده است توضیحاتی را ارائه کرده است. وی نیز به مانند دیگران نظرات و دیدگاه‌های دیگران را در مورد کتاب حاجی بابا و تأثیرات آن بر تفکرات و بینش اندیشمندان در مورد ایران را بیان می‌کند. بوبانی کتاب حاجی بابا را در قالب شرق‌شناسی می‌داند که به دنبال تعریف شرق از دریچه ذهن غربیان است. ادبیات کتاب را ادبیات استعماری معرفی می‌کند که نویسندگان آن افراد مورد مطالعه خود را به دید مستعمره‌ای می‌بیند که قضاوت در موردشان را به عنوان بخشی منفی در برابر قسمت مثبت که غرب است مشاهده می‌کند.

مقالات دیگری نیز در مورد کتاب حاجی‌بابای اصفهانی وجود دارند. جعفر مدرس صادقی در اثر خود به نام «سرگذشت حاجی‌بابا اصفهانی و داستان‌نویسی امروز»، مجله کتاب ماه ادبیات و فلسفه. نویسنده این مقاله نیز نقش کتاب حاجی بابا را در داستان‌نویسی امروز مورد بررسی قرار داده است و در مورد مترجم آن میرزا حبیب اصفهانی توضیحاتی می‌دهد و اینکه الگوی وی در ترجمه این کتاب، داستان ژیل بلاس بوده است. مقاله دیگر از حسن جوادی است. جوادی، حسن (دی ماه 1345) «بحثی درباره سرگذشت حاجی‌بابا اصفهانی و نویسنده آن جیمز موریه». این

مقاله نیز به بررسی کتاب حاجی بابای موریه می‌پردازد و انگیزه‌های موریه را در نگارش این اثر ذکر می‌کند.

1-5-سؤالات پژوهشی

بر اساس تعریفی که از موضوع ارائه شد در انجام پژوهش حاضر سعی شده است که به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

1-موریه از تاریخ و اوضاع ایران در آثار خود چه تصویری ارائه داده است؟

2-موریه در ارزیابی خود از اوضاع ایران، تحت تأثیر چه انگیزه‌ها و عواملی بوده است؟

3-جنبه‌های مثبت و منفی تصویر ایرانیان در آثار موریه چیست؟

برای پاسخگویی به این سؤالات ابتدا روابط ایران و اروپا مطالعه و مورد بررسی قرار گرفت و سابقه ایران‌شناسی در انگلیس ذکر شد. سپس با مطالعه آثار موریه، تصویر ایران و ایرانیان در آن آثار مطرح و به جنبه‌های مثبت و منفی آنها پرداخته شد. برای این کار همزمان با مطالعه آثار موریه، برخی دیگر از آثار سیاحان اروپایی نیز مطالعه گردید.

1-6-روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع بنیادی و روش تحقیق در آن، توصیفی، تحلیلی و شیوه جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است. بدین صورت که پس از شناسایی منابع و مآخذ مورد نیاز، مرحله جمع‌آوری اطلاعات و فیش‌برداری از منابع صورت گرفت و اطلاعات لازم از این منابع اخذ شد. سپس کار تصفیه اطلاعات جمع‌آوری شده به انجام رسید. در مرحله بعد تجزیه و تحلیل اطلاعات صورت گرفت و اطلاعات تصفیه شده مورد ارزیابی قرار گرفتند و در نهایت کار نگارش انجام شد.

1-7- شرح فصول

پژوهش حاضر در هشت فصل تنظیم شده است. فصل اول شامل مبادی تحقیق بوده و در آن به تعریف موضوع، هدف، پیشینه، سؤالات و روش تحقیق اشاره شده است. فصل دوم به تاریخ روابط ایران و اروپا اختصاص دارد که در این فصل به انگیزه‌ها و دلایل ایجاد ارتباط از سوی دو طرف پرداخته شده است. در فصل سوم ایران‌شناسی در انگلیس به همراه ایران‌شناسان مهم و برجسته معرفی شده‌اند. فصل چهارم به بررسی اوضاع ایران در دورانی که موریه به ایران آمده است اختصاص دارد. این اوضاع شامل اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران است که با شناخت آن قضاوت‌های موریه در مورد ایرانیان قابل شناخت تر می‌باشند. فصل پنجم ابتدا شرحی از زندگی موریه ارائه کرده‌ایم و سپس به بررسی نقش سیاسی وی در روابط ایران و انگلیس پرداخته‌ایم. در ادامه آثار موریه به صورت اجمالی معرفی شده و انگیزه‌های تألیف این آثار از سوی موریه ذکر شده است. در فصل ششم این پژوهش تصویری که موریه از ایران و ایرانیان ارائه کرده است بیان شده است و سپس برای آشنایی بیشتر با ویژگی‌های ایرانیان دوره قاجار موارد مثالی از سایر آثار ایران-شناسان غربی آمده است. فصل هفتم به جنبه‌های زندگی ایرانیان در آثار موریه اختصاص دارد. این جنبه‌ها شامل جنبه‌های مثبت و منفی می‌باشد. موریه بویژه در سرگذشت حاجی بابای اصفهانی و حاجی بابا در انگلستان از ایرانیان تصویری مخدوش همراه با جانبداری ارائه کرده است. وی در سفرنامه‌های خود تا حدودی از ویژگی‌های مثبت ایران و ایرانیان بحث نموده است، با این وجود ویژگی‌های منفی در آثار مذکور بیشتر به چشم می‌خورد. قضاوت‌های موریه در بسیاری از موارد همراه با نیش و کنایه نسبت به ایرانیان است. در فصل هشتم نیز نتیجه‌گیری پژوهش ارائه شده است. در این فصل با توجه به مطالب ذکر شده در سایر فصول و با عنایت به مستندات گفته شده یک نتیجه‌گیری کلی آورده شده است.

فصل دوم:

علل و انگیزه‌های روابط ایران و اروپا از دوره مغول تا قاجار

روابط ایران و اروپا به ویژه پس از حمله مغول یکی از مباحث بسیار مورد توجه بوده است. در این فصل، علل و انگیزه‌های روابط ایران و اروپا از حمله مغول تا ظهور قاجار مورد بررسی قرار می‌گیرد. با شناخت روابط ایران و غرب و چگونگی ایجاد آن، درک روابط برای ما آسان‌تر و در نتیجه علت سرازیر شدن سیاحان به ایران روشن می‌شود. در این بررسی ابتدا باید به چند عامل اصلی عنایت داشت. یکی ظهور قدرت ویرانگر مغول است که سراسر آسیا و قسمت‌هایی از اروپا را در زیر سم ستوران خود درنوردیدند و باعث نوعی رعب و وحشت در سراسر این مناطق شدند و بر معادلات منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای تأثیرات شگرفی نهادند. محرک و دلیل اصلی روابط ایران و اروپا در آغاز این برهه ظهور این قدرت بود. از دیگر عوامل مهم باید به جنگهای صلیبی اشاره کرد که بین مسلمانان و مسیحیان درگرفت. این نبردها باعث شد تا هریک از طرفین به دنبال متحدانی برای خود باشند و خود را در مقابل دشمن تقویت کنند. برخورد مغولان به سدی به نام ممالیک که جلو پیشروی صلیبیان اروپایی را نیز گرفته بود باعث شد که هم مغولان و هم اروپاییان برای از میان برداشتن این حریف سرسخت خواستار برقراری روابطی باشند که موجب اتحاد طرفین شود. با توجه به این مسئله مبلغان مذهبی مسیحی راهی دربارهای مغول شدند و ضمن اینکه سعی داشتند تا مغولان را به دین عیسویت درآوردند تلاش می‌کردند که هر چه بیشتر این اقوام مهاجم را مورد شناسایی قرار دهند. علاوه بر این بحث روابط بازرگانی بین دو طرف مطرح بود و به همین دلیل افرادی با این انگیزه‌ها نیز راهی شرق شدند.

پس از این که عثمانی‌ها جای ممالیک را به عنوان یک قدرت مسلمان تهدید کننده اروپا گرفتند، اروپاییان مجدداً ناچار شدند که برای رسیدن به اهدافشان این بار دست دوستی و اتحاد به سوی نیروی نوظهور یعنی تیمور دراز کنند. مشکل عثمانی در ادوار بعد نیز از جمله علل و عواملی بود که شرق و غرب را به هم نزدیک می‌ساخت. عثمانیان داعیه رهبری تمام جهان اسلام را در سر داشتند و از این رو تهدیدی برای تمامیت ارضی ایران صفوی محسوب می‌شدند که با رسمی کردن مذهب تشیع در مقابل این حریف قدرتمند قد علم کرده بود. همچنین تسلط